

Nirvana-ansatsen

Marknadskrafterna är för många ett begrepp med hotfull innebörd. Det innebär konkurrens och utslagning. Som motsats ställer man ett samhälle byggt på gemenskap och solidaritet. Det blir därför naturligt med allmänna rekommendationer om att staten bör ta över när det uppstår problem i marknadsekonomin.

Ett av de viktigaste resultaten från den ekonomiska teorin är att en decentraliserad marknadsekonomi under vissa villkor automatiskt leder till effektivt resursutnyttjande. I verkligheten är dessa villkor aldrig helt uppfyllda och om effektiviteten påverkas väsentligt härav talar ekonomerna om olika former av marknadsmisslyckanden. En vanlig reaktion på marknadsmisslyckanden är att det offentliga bör ingripa i resursallokeringen. En övergång till offentlig, centraliserad verksamhet tenderar alltså att bli det allmänna botemedlet, som rekommenderas också av ekonomer och andra som i grunden är positivt inställda till marknadshushållningen. Offentlig verksamhet innebär i de flesta fall centraliserad resursfördelning med kollektiva politiska beslut och upprättande av en byråkrati för verkställande av dessa beslut.

Marknadslösningen ersätts alltså av ett system som man faktiskt vet mycket litet om, åtminstone som resursfördelningsinstrument. Medan förutsättningarna för att ett ekonomiskt system, som bygger på att beslut och initiativ decentraliseras till de enskilda individerna, skall leda till en från samhällets synpunkt effektiv hushållning är ganska väl utredda, är våra kunskaper om hur ett system byggt på kollektiva beslut effektuerade av en byråkrati *verkligen* fungerar mycket små. Vi får oftast nöja oss med en starkt idealiserad bild. De kollektiva besluten antas fattade i en demokratisk, politisk beslutsprocess, där politikernas enda strävan är att så långt möjligt omsätta "folkviljan" i politiska beslut. Dessa beslut antas sedan omgående effektueras av en byråkrati, vars enda strävan är att så effektivt som möjligt verkställa politikernas beslut.

Det är klart att denna bild av den offentliga sektorns verksamhet är lika orealistisk som visionen av den perfekta marknadsekonomin. I verkligheten påverkas politikernas beteende bl a av kortsiktiga taktiska överväganden där ofta den enskilde politikerns och hans partis maktposition kommer i första hand. Byråkratin fungerar mycket sällan som passiv verkställare av beslut fattade av politikerna. Ofta kan byråkratin genom sina speciella kunskaper utöva ett starkt inflytande på beslutsprocessen och själv ta initiativ till utvidgningar av verksamheten. Och även om både politikerna och byråkraterna agerade självupppoffrande utan att snegla på sin och sin organisations fördelar, återstår de problem som ligger i att kollektiva beslut i praktiken alltid måste fattas efter någon enkel beslutsprincip, vanligen majoritetsprincipen, där valet står mellan ett litet antal klart definierade alternativ. Det säger sig självt att en mängd speciella individuella önskemål sällas bort under den process som leder fram till den slutliga formuleringen av de olika alternativen.

Den systemjämförelse, som finns uttalad när observerade marknadsimperfektioner automatiskt leder till rekommendationer om centraliserad offentlig verksamhet, innebär att det ena systemet – det decentraliserade marknadssystemet – såsom det *faktiskt* fungerar ställs emot det andra – den centraliserade offentliga hushållningen – såsom det *idealt* fungerar. Denna typ av missvisande jämförelser har av den amerikanske ekonomen Demsetz kallats *Nirvana-ansatsen*.

En rättvisande jämförelse bör naturligtvis istället bygga på en noggrann analys av respektive alternativs för- och nackdelar. En viktig anledning till att ekonomerna trots detta självklara konstaterande i så stor utsträckning tillgripit Nirvana-ansatsen är att den ekonomiska teorin till ganska nyligen gett så litet underlag för en systematisk nyttokostnadsanalys av olika institutionella lösningar på resursfördelningsproblem. På senare tid har emellertid situationen förbättrats. Den ekonomiska analysen av den politiska beslutsprocessen ("public-choice"-teorin) har rönt ett snabbt ökande intresse och givit många nya värdefulla infallsvinklar. Försök till en mera systematisk ekonomisk analys av byråkraters beteendemönster har påbörjats. Ett annat nytt område, rättsekonomin, studerar de grundläggande institutionella förutsättningarna för att ett marknadssystem skall kunna fungera effektivt, t ex äganderätsregler, kontraktsformer osv. Men innan dessa nya idéer har spritt sig ned till gräsrotterna och upp till makthavarna kommer Nirvana-ansatsen att ge upphov till många lättsinniga rekommendationer och felaktiga beslut.

